

Giovan Battista Pellegrini, *Avviamento alla Linguistica Albanese*. – Palermo, 1995. – 271 str. – (Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università di Palermo, Studi e Ricerche, 20)

Albanistika u Hrvatskoj nikada nije uhvatila korijena niti se do danas podučava na hrvatskim sveučilištima. Dapače, izuzev pojedinačnih radova, u prvom redu Petra Skoka te Radoslava Katičića u kojima se albanska problematika obrađuje ipak samo rubno u okvirima šire “balkanističkih” tema, moglo bi se reći da je albanska problematika do danas u hrvatskoj filologiji ostala sasvim zanemarenom. U hrvatskim je časopisima doduše objavljeno nekoliko radova albanskih, u prvom redu kosovskih lingvista (I. Ajeti, S. Gashi, M. Pirraku), no u njima se uglavnom obrađuju konkretni jezični problemi, a do danas nije na hrvatskom jeziku objavljen nikakav sintetski prikaz albanske filologije niti priručnik za učenje albanskoga jezika. O problemu albanskih doseljenika u naselje Arbanasi kod Zadra u nekoliko su navrata pisali Kruno Krstić i Aleksandar Stipčević.

U susjednim nam zemljama stanje s albanistikom bitno je povoljnije, što se ne može opravdati samo većim brojem albanskoga stanovništva odnosno potencijalnim albanskim studentima, kao što je to slučaj u Srbiji, poglavito na Kosovu te u Makedoniji. Broj Albanaca u Sloveniji gotovo je zanemariv i radi se naravno o sasvim recentno doseljenom stanovništvu, pa ipak je g. 1991. Filozofski fakultet u Ljubljani za potrebe albanskoga lektorata objavio *Kratku albansku slovniciu* poznatog slovenskoga indoeuropeista i etimologa Marka Snoja, uočivši važnost proučavanja albanskoga jezika, u prvom redu kao općeindoeuropeističkoga problema.

Talijanska se albanistika temelji na zasadama uvaženih talijanskih lingvista, od G. I. Ascolija, C. Tagliavinija, V. Pisanija sve do najnovije knjige G. B. Pellegrinija. Iako albanistika nije u središtu znanstvenoga interesa toga uvaženoga padovanskog lingvista, njegov interes za proučavanje albanskoga jezika proteže se desetljećima. Još je g. 1977. G. B. Pellegrini objavio skripta pod naslovom *Introduzione allo studio della lingua albanese* kao ispomoc studentima “Balkanistike”, koju je na padovanskom sveučilištu predavao do g. 1991. Nakon umirovljenja objedinio je svoja dugogodišnja profesorska iskustva i na nagovor suradnika objavio g. 1995. znatno opsežniji *Avviamento alla Linguistica Albanese* (Uvod u albansku lingvistiku).

U uvodnome poglavlju, naslovljenu *Grafia e pronuncia della lingua albanese* (Grafija i izgovor albanskoga jezika, str. 9–26), autor govori o problemima pisma i izgovora albanskoga jezika, dijalekatnoj raslojenosti i procesu stan-

dardizacije. Nekolicina albanskih dijalekata može se grupirati u dvije osnovne skupine. Pojednostavnjeno, to su južno ili toskijsko narječje te sjeverno ili gegijsko, a dijeli ih rijeka Shkumbini južno od Tirane. Tu je dijalekatnu granicu u prošlosti donekle pratila i razlika u vjeri i pismu. Govornici južnoga toskijskog narječja bili su više okrenuti pravoslavnim Grcima i Slavenima te su se dugo služili grčkim pismom (oni koji su bili pravoslavni), ili prilagođenim arapskim pismom (osobito u turskim školama u doba osmanlijske okupacije, dakle ne samo oni koji su bili muslimani, a danas je to velika većina Albanaca) i znatno manje ćirilicom. Toskijsko narječje obiluje balkanizmima i mnogobrojnim posudenicama iz grčkoga i mletačkoga. Govornici sjevernoga ili gegijskog narječja u prošlosti su uglavnom bili katolici i pisali su latiničkim pismom, a jezik im je znatno više pod utjecajem slavenskih jezika i turskoga, a na intelektualnoj razini i talijanskoga.

Na temelju ta dva albanska dijalekata postojala su i dva albanska književna odnosno standardna jezika, toskijski u Albaniji i gegijski na Kosovu i u Makedoniji. Na Tiranskom kongresu g. 1972. dogovorom književnika i jezikoslovaca iz tadašnje Jugoslavije i Albanije odlučeno je da se stvori jedan književni standardni albanski jezik koji bi standardizirao sve što je zajedničko u oba narječja, ali temelj standardizacije ipak je bilo toskijsko narječje. Kao službeno pismo određena je latinica još na Bitoljskome kongresu g. 1908. To je poglavlje G. B. Pellegrini popratio i pregledom fonološkoga sustava albanskoga jezika, popisom temeljnih razlika između gegijskog i toskijskog narječja te četiri dijalekatne karte albanskih govora.

U uvodnome poglavlju autor također daje i kratak pregled najvažnijih proučavatelja albanskoga jezika, od njemačkog filozofa G. W. Leibniza u 17. stoljeću, preko indoeuropeista F. Boppa, A. Schleichera, potom F. Miklošiča i autora velikoga etimološkog rječnika albanskoga jezika G. Meyera, do ovoljetnih lingvista H. Pedersena i N. Jokla te autorovih suvremenika E. Hampa i A. V. Desnickaje te konačno i najvećeg albanskog lingvista, E. Çabeja.

Prvo poglavlje knjige naslovljeno *Le lingue antiche della penisola balcanica* (Antički jezici balkanskoga poluotoka, str. 27–66) za nas je osobito zanimljivo, jer u njemu autor ukratko obrađuje supstratne jezike s prostora jugoistočne Europe. Na temelju uglavnom onomastičkih podataka, daje sustavan pregled raznih videnja tzv. paleobalkanskih jezika: dačkoga, tračkoga, pelastičkoga, protohelenskoga, protomakedonskoga i konačno ilirskoga ili iliričkoga kao jezika s područja antičkoga Ilirika.

Pellegrini iznosi temeljna videnja uglednih lingvista koji su se bavili tom problematikom. Među inima, to su V. Geogriev, potom J. Pokorny i H. Krahe, koji su u svojim ranijim radovima zastupali svojevrstan panilirizam i drugi. Ukratko se osvrće i na razna tumačenja odnosa ilirskoga i venetskog

jezika odbacujući, naravno, na temelju novopronađenih venetskih natpisa, viđenje prema kojem je venetski grana ilirske skupine jezika. Autor se u tome poglavlju osvrće i na radove nekolicine hrvatskih znanstvenika, nazivajući ih međutim i dalje jugoslavenskima. Navodi primjerice radove A. Stipčevića, potom u odjeljku o etno-jezičnim granicama “ilirskoga” navodi onomastičke analize D. Rendić-Miočevića i osobito radove R. Katičića.

U tome se poglavlju dosta opširno analiziraju mnogobrojni supstratni toponimi s današnjega hrvatskog područja i obrađuje se odnos “ilirskih” imena i nekih albanskih riječi. Nadalje, autor se osvrće na neke od temeljnih problema mesapskoga, tračkog i dačkog jezika, a priložena su i dva zemljoviđa: prvotnih predrimskih plemena i rimskih provincija u jugoistočnoj Europi u razdoblju od 4. do 6. stoljeća.

U drugom, najopsežnijem poglavlju, *L'albanese lingua indeuropea* (Albanski – indoeuropski jezik, str. 67–164) autor opširno obrađuje albanski kao indoeuropski jezik. Jezično ustrojstvo albanskoga ne povezuje ga s nekom skupinom indoeuropskih jezika pa današnje jezikoslovlje uglavnom vidi albanski jezik kao izdvojen indoeuropski jezik bez izravnih srodnika. Albanski dakle, poput grčkoga ili armenskoga, predstavlja zasebnu granu unutar porodice indoeuropskih jezika. Pellegrini nadalje navodi razna viđenja o razvoju albanskoga iz indoeuropskoga. Prema nekima je albanski potomak antičkog dako-mezijijskog (V. Georgiev) ili pak tračkog, dok većina albanskih jezikoslovaca smatra da je albanski jezik izravan sljedbenik ilirskoga. Ta tvrdnja ipak se ne može smatrati pouzdano dokazanom i mnogim je elementima, kako je među ostalim pokazao R. Katičić, to viđenje sporno. Za albanske je jezikoslovce ono od primarne važnosti i nosi čak i političke konotacije.

Na koncu poglavlja Pellegrini daje pregled razvoja albanskoga fonološkog sustava iz indoeuropskoga, te opširan pregled albanske povijesne morfologije. Slijedi analiza albanskoga leksika u odnosu na ostale indoeuropske jezike i konačno zaključak o izdvojenom i nezavisnom mjestu albanskoga u indoeuropskoj skupini jezika.

U trećem poglavlju, naslovljenu *L'albanese lingua balcanica* (Albanski – balkanski jezik, str. 165–194), autor s fonetskoga, morfološkog i leksičkog stajališta obrađuje balkanski karakter albanskoga jezika. U tome se poglavlju daje sustavan pregled povijesti izučavanja balkanskih jezičnih osobina zajedničkih mnogim jezicima jugoistočne Europe. Govoreći o pojedinim jezicima obuhvaćenima tzv. balkanskim jezičnim savezom, na tome mjestu Pellegrini ipak izdvaja hrvatski i srpski ističući da se balkanizmi uglavnom odnose na srpski, odnosno na njegovo torlačko narječje, iako u knjizi inače sustavno i nadalje rabi termin *serbo-croato*.

Latinski element u albanskom jeziku obrađuje se u četvrtome poglavlju

pod naslovom *L'elemento Latino dell'albanese* (Latinski element u albanskome, str. 194–224), u kojem autor nakon pregleda tijeka romanizacije albanskoga etno-lingvističkoga prostora ukazuje na mnogobrojne latinske elemente u albanskome leksiku i onomastici. Zanimljivo je da se neke riječi latinskoga podrijetla danas više ne nalaze nigdje nego u albanskom jeziku. Za nas su važne usporedbe specifičnih albanskih romanizama s dalmatskim jezikom (u njima često još sudjeluju sardski i/ili rumunjski).

U petom se poglavlju, *L'albanese d'Italia* (Albanski u Italiji, str. 225–244) obrađuju pitanja vezana uz rasprostranjenost albanskoga jezika u Italiji. Veće migracije Albanaca s južnoga Balkana započele su s turskom okupacijom, odnosno u 15. stoljeću, kada se mnogo Albanaca doselilo u južnu Italiju. Danas ih u Italiji, u preko pedesetak naselja, ima više od 100 000, uglavnom na Siciliji i u Kalabriji, ne računajući naravno sasvim recentne politički i ekonomski motivirane albanske migracije. Svi albanski govori u južnoj Italiji, ali i otprilike isti broj govornika u Grčkoj, pripadaju toskijskomu dijalektu.

Posljednje, šesto poglavlje, *I primi testi albanesi* (Prvi albanski pisani tekstovi, str. 245–252) obrađuje najstarije pisane spomenike albanskoga jezika. Prvi objavljeni tekst na albanskom jeziku jest *Misal* Gjona Bazukua iz g. 1554–55., koji se čuva u Vatikanskoj biblioteci, a većina tekstova tiskanih do 19. stoljeća uglavnom su vjerskoga karaktera.

Na koncu knjige slijedi vrlo opsežna i korisna bibliografija (str. 253–270), a ono što najviše nedostaje ovoj inače veoma vrijednoj monografiji jest predmetni i autorski indeks, koji bi bez sumnje znatno povećao opseg knjige, ali bi zasigurno i olakšao snalaženje u mnoštvu vrijednih i korisnih podataka koje ovaj *Uvod u albansku lingvistiku* nosi. Konačno, ta je knjiga mnogo više od uvoda, jer ne donosi samo eklektičke prikaze dosadašnjih znanja o albanskome, već u svojim temeljima sažimlje sve znanje jednoga od najsvestranijih talijanskih i europskih lingvista današnjice.

Dunja Brozović Rončević